

ЗАХИСТ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

**Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
конференції, присвяченої
105-й річниці від дня народження
В. Сухомлинського**

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

ЗАХИСТ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**Всеукраїнської науково-практичної
конференції, присвяченої 105-й річниці
від дня народження Василя Сухомлинського**

Кропивницький

2023

УДК 37.091.3 : 37.018.7

*Рекомендовано до друку вченою радою
комунального закладу «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»
(протокол від 20.06.2023 № 3)*

Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 105-й річниці від дня народження В. Сухомлинського, 05.05.2023 / уклад. О.Е. Жосан. – Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2023. – 324 с.

Рецензенти:

Олена Казачінер, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;

Наталія Дметерко, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології. Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»;

Валентина Войтко, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу», яка відбулася 5 травня 2023 року на базі комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Науковим, науково-педагогічним, педагогічним, соціальним працівникам.

Матеріали опубліковані в авторській редакції

© КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2023

© Жосан О.Е., автори статей, 2023

здоров'я населення на національному рівні.....	149
• Лепін Валентин. Особливості емоційного стану подружжя в умовах воєнного стану..	150
• Листопад Маргарита, Малишева Леся. Війна та її наслідки для психічного здоров'я учасників освітнього процесу.....	153
• Лірук Наталія. Формування психологічної стійкості учнів ліцею в період війни.....	155
• Луценко Марія, Тіхонова Наталія. «Школа радості» – простір для щасливого дитинства.....	157
• Луцок Анатолій. Психологічне здоров'я дітей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.....	160
• Лящук Любомир. Виховні засоби мудрого слова.....	162
• Макаренко Наталя. Проблеми дітей з особливими освітніми потребами на шляху соціалізації.....	164
• Макогоненко Ігор. Профілактичні заходи щодо відвертання впливу стресогенних чинників на психічний стан працівників освіти.....	165
• Максимов Микола. Психологічні особливості навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах війни.....	167
• Малкович Мирослава. Гендерна соціалізація дітей дошкільного віку (за творами В. Сухомлинського).....	169
• Мантуліна Ніна. Застосування казок Василя Сухомлинського у роботі з учнями початкових класів у напрямку підтримки психічного здоров'я.....	171
• Маркітан Тетяна. Психологічне здоров'я дітей в закладах загальної середньої освіти в умовах війни і повоєнний час.....	173
• Мартиненко Зінаїда, Прончакова Ніна. Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах війни на деокупованій території.....	175
• Марченко Ірина. Інноваційна діяльність закладу освіти в контексті педагогіки партнерства.....	178
• Мельник Лариса. Ефективна співпраця вчителя та батьків під час навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни та повоєнного часу.....	181
• Мозгова Вікторія. Особливості освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни та шляхи подолання проблем.....	183
• Нагорняк Юрій. Методи позитивної психотерапії в подоланні кризи сімейної пари, викликані ситуацією війни.....	185
• Наквацька Жанна. Ресурсні години психолога.....	187
• Нікітіна Ірина. Система захисту та підтримки психічного здоров'я учасників освітнього процесу Національного університету харчових технологій в умовах війни....	190
• Овчиник Тетяна. Використання казкотерапії у виховній роботі зі здобувачами освіти.....	196
• Огоренко Вікторія, Шустерман Тамара, Ніколенко Алла, Карпова Тетяна, Кокашинський Віктор. Ментальне здоров'я здобувачів вищої освіти в умовах війни.....	198
• Олефіренко Тетяна. Роль рідної мови у формуванні психічної культури вихованців з особливими освітніми потребами за Василем Сухомлинським.....	200
• Омельчук Ксенія. Співпраця учасників освітнього процесу в сучасних умовах.....	203
• Охременко Катерина, Рябченко Світлана. Причини девіантної поведінки учнів і шляхи їх усунення в практиці роботи сучасного вчителя.....	205
• Павленко Олег. Реалізація студентоцентрованого підходу до формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку.....	207
• Павлюх Вікторія. Актуальність ідей Василя Сухомлинського в контексті психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.....	209
• Панчук Наталія, Белан Надія. Діагностичне дослідження проблеми ставлення до здоров'я в умовах війни та повоєнного часу в роботі практичного психолога.....	212
• Пашковець Наталія. Сучасні технології викладання історії для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах воєнного часу.....	215
• Петрик Олена. Педагогіка партнерства як один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу.....	218
• Платонов Владислав, Овсяннікова Яніна. Мінна безпека в освітньому середовищі як запорука навчання безпекової поведінки.....	220
• Потьомкіна Нанулі. MINDFULNESS-практики підтримки ментального здоров'я суб'єктів освітнього процесу закладу вищої освіти.....	222
• Похілько Діана. Особливості психологічних проблем дітей з окупованої території.....	224
• Поштарук Лариса, Мартинюк Леся. В.О. Сухомлинський – фундатор науки про	

Список використаних джерел

1. Давидова О. В. Майндфулнес-технології регуляції стресостійкості в роботі практичного психолога з учнями юнацького віку. Кременчук, 2022. 56 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 січня 2022 р. № 1556-VII// Відомості Верховної Ради України. 2014. № 36–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.04.2023).
3. Христюк О. Л. Сучасні виміри психологічної практики: майндфулнес–підхід // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2018. Вип. 1. С. 153-161.
4. Mettler J., Carsley D., Joly M. Heath Dispositional Mindfulness and Adjustment to University Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice. 2019. Vol. 21(1). P. 38–52.
5. Kabat-Zinn J. The Healing Power of Mindfulness: A New Way of Being. Hachette Books. 2018. 256 p.

УДК 159.9

Діана Похілько
м.Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ З ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Розглянуто основні травматичні фактори ситуації проживання на окупованій території. Несподіваність, відсутність досвіду вирішення схожих життєвих ситуацій, наявність реальної загрози та тривалий психологічний тиск викликають у дитини ряд психологічних проблем. Порушення сну, залякність, відстороненість тощо, це лише верхівка айсбергу усіх наслідків війни для дитячої психіки.

Ключові слова: війна, дитина, внутрішньо переміщені особи, психологічна травма.

The main traumatic factors of the living situation in the occupied territory are considered. Unexpectedness, lack of experience in solving similar life situations, the presence of a real threat and prolonged psychological pressure cause a number of psychological problems in the child. Sleep disturbances, stupor, detachment, etc., are just the tip of the iceberg of all the consequences of war for children's psyche.

Key words: war, child, internally displaced persons, psychological trauma.

Вступ. На жаль війна не щадить нікого, і з впевненістю можна сказати, що діти є однією з найуразливіших категорій, що зазнали впливу війни. За цей рік не відбулося мільйонів днів народжень, екскурсій, родинних свят, пікніків, прогулянок у парку, катань на гойдалці, не були почутими й мільйони колискових [1]. Війна забрала ці радості дитинства, всі до останньої. Натомість подарувала біль, горе, втрату близьких, жорстокість та болісні спогади на все життя [3]. У зв'язку з цим все більш актуальним стає питання надання психологічної допомоги та психологічної терапії українським дітям.

Метою тез доповіді є висвітлення психологічних проблем, з якими звертаються до фахівця психолога батьки дітей з окупованої території.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, особистість зіштовхнувшись в своєму житті з реальною чи уявною екзистенціальною загрозою отримує специфічний досвід. При певних обставинах цей досвід може стати психологічною травмою та впливати на все подальше життя людини, його якість та тривалість [2]. Діти не є винятком.

Життя на окупованій території в будь-якому разі відноситься до психотравматичних ситуацій (ситуації, які наносять психологічну травму). Адже перебування на окупованій території має ряд певних травматичних факторів. Пропонуємо розглянути їх більш детально:

- несподіваність захвату (окупація територій для більшості населення відбулася раптово, без будь-яких попереджень та передумов);
- відсутність досвіду (люди не мали особистісного досвіду переживання подібної ситуації, не мали певного плану дій);
- наявність реальної загрози життю (озброєні люди, спеціальна військова техніка, постійні погрози та фізичне насилля над людьми);
- тривалий час знаходження в ситуації психологічного тиску (мінімальний час перебування населення Харківської області на окупованій території був 6 місяців).

Тривалий час впливу на психіку особистості психотравмуючих факторів перебування на окупованій території призвів до того, що в дітей почали проявлятися ознаки травматизації. Серед найпоширеніших реакцій дітей з окупованих територій можна виділити:

- порушення сну (складності засинання, нічні кошмари);
- страх залишатися на одинці (в деяких випадках необхідний постійний контакт з мамою або

іншим дорослим, як у немовля, незважаючи на вік дитини);

- так званий синдром «завмирання» або «оціпеніння» (діти поводять себе як заморожені, мало рухаються, рухи не скоординовані, роботоподібні);
- комплекс «невидимки» (дитина намагається поводити себе так, щоб бути максимальною непомітною, обирає сірі кольори в одязі, поводить себе тихо тощо);
- відсутність потреби у спілкуванні (дуже складно встановлюють контакт з іншими людьми, однолітками, не бажають ні з ким спілкуватися, навіть зі своїми старими друзями);
- проблеми з мовленням (заїкуватість, запинання, тихий голос тощо);
- страх приходити в групу людей, дітей;
- емоційні сплески та падіння (істеричність швидко перетікає в апатію);
- відсутність емоцій (не показують емоційного відклику на зовнішні події, або реагують з значною затримкою).

Таким чином, видно, що діти з окупованої території мають значний перелік проявів травматизації. На відміну від дітей з іншим травматичним досвідом, можна відмітити, що діти з окупованої території використовують лише одну стратегію подолання загрозової ситуації - «завмири».

Як приклад, хочу навести один з випадків стану дитини з окупованої території з власної практики:

«Дівчинка А., 9 років, м. Вовчанськ, Харківської області, 7 місяців перебування в окупації.

Запит від матері: складності зі сном, не може самостійно заснути, засинає в 1-ій або 2-друзій годині ночі від повного виснаження».

Робота з дитиною проводилася через 3 місяці після переїзду зі звільненої українськими військовими окупованої території.

Оцінка травматичного досвіду:

- всі рідні живі (мама, тато, бабуся, дідусь);
- домівка, на час звертання до психолога була ціла та неушкоджена;
- внутрішньо переміщені особи (вийшли усією родиною; але були вимушені залишити домашніх тварин, які 7 місяців для дитини були єдиними друзями та співрозмовниками, окрім батьків);
- за час перебування в окупації має декілька ситуацій погрози життю з боку російських військових. Найтравматичні з них вона відмітила: погроза розстрілу будинку з танків та іншої спецтехніки, коли на їх подвір'я заїхав танк та направив на будинок дуло (дівчинка при цьому з батьками знаходилася в будинку і бачила все через вікно); погроза розстрілу мами та бабусі, коли їх зупинили на пункті контролю в місті та приставили автомат до виска мами, здійснювали психологічний тиск (при цьому дитина сиділа в машині, разом з мамою та бабусею).

Зі спостереження на першій зустрічі:

Дівчинка не відпускає маму й на крок, постійно потребує фізичного контакту з нею, тулиться до неї, або тримає рукою. Постійно підтримує зоровий контакт, на питання відповідає пошепки, і лише після схвального дозволу мами у вигляді кивка головою, або стверджувальних слів. Зі складностями тримає олівці, рухи різкі та кутоподібні. Емоції стримані, майже відсутній емоційний відгук.

Отже, наочно видно, що дитина отримала психологічну травму і наслідки пережитого досвіду вже сьогодні завдають їй та її батькам страждань.

Висновки. На жаль, війна дійсно не щадить нікого. Кожна українська дитина отримала свій досвід війни, кожна набула своїх специфічних реакції та кожна потребує психологічної допомоги та реабілітації.

Список використаних джерел

1. Діти і війна в Україні: Звіт про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних закладів за результатами моніторингу за лютий – червень 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/02-06-2022-CiAC-monitoring-report>. (Дата звернення 19.04.2023).
2. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, 2010. 401 с.
3. Похілько Д.С. Діти і війна // Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / За заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка; НУЦЗУ. Х. : ФОРМ Мезіна В.В., 2017. 512 с.

Університет».

Листопад Маргарита Євгенівна, студентка. Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради».

Лірук Наталя Романівна, практичний психолог. Збаразький ліцей Тернопільської обласної ради .

Луценко Марія Петрівна, учитель початкових класів. Комунальний заклад «Тарасівський ліцей» Кетрисанівської сільської ради Кропивницького району Кіровоградської області;

Луцюк Анатолій Михайлович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології. Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти.

Лящук Любов Степанівна, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів. Броварський ліцей № 2 ім. В.О. Сухомлинського.

Макаренко Наталя Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та вікової психології. Криворізький державний педагогічний університет.

Макогоненко Ігор Миколайович, практичний психолог. Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 77 Харківської міської ради Харківської області.

Максимов Микола Володимирович, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри практичної психології та соціальних технологій факультету психології та соціальних технологій приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», м. Київ.

Малечко Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач сектору забезпечення корекційно-розвиткової роботи відділу науково-методичного забезпечення змісту корекційної та інклюзивної освіти. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти».

Малишева Леся Сергіївна, студентка. Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради».

Малкович Мирослава Михайлівна, кандидат психологічних наук, викладач. Івано-Франківський інститут післядипломної педагогічної освіти.

Мантуліна Ніна Андріївна, вчитель початкових класів. Комунальний заклад «Кущівська гімназія міської ради міста Кропивницького».

Маркітан Тетяна Василівна, вчитель початкових класів. Казавчинська філія комунального закладу «Хашуватський ліцей» Гайворонської міської ради Кіровоградської області

Мартиненко Зінаїда Миколаївна, практична психологиня закладу загальної середньої освіти № 4 Лиманської міської ради Донецької області.

Мартинюк Леся Іванівна, викладач. Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради».

Мартін Аліна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти. Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка.

Марченко Ірина Анатоліївна, методист кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Мельник Лариса Олександрівна, вчитель початкових класів. Комунальний заклад «Гайворонський ліцей № 1» Гайворонської міської ради Кіровоградської області.

Мозгова Вікторія Іванівна Практичний психолог. Комунальний заклад «Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради.

Нагорняк Юрій Васильович, аспірант. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК».

Наквацька Жанна Володимирівна, практичний психолог. Мар'янівський ліцей Мар'янівської селищної ради Луцького району Волинської області.

Нікітіна Ірина Всеволодівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Національного університету харчових технологій.

Ніколенко Алла Євгенівна, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психіатрії, наркології і медичної психології. Дніпровський державний медичний університет.

Овсяннікова Яніна Олександрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, начальник навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру. Національний університет цивільного захисту України.

Овчиник Тетяна Анатоліївна, викладач. Лозівський центр професійної освіти Харківської області.

Огоренко Вікторія Вікторівна, доктор медичних наук, професор. В.о. завідувача кафедри психіатрії, наркології і медичної психології.

Олефіренко Тетяна Василівна, вчитель-дефектолог. Комунальний заклад «Новопрязька спеціальна школа Кіровоградської обласної ради».

Омельчук Ксенія Олександрівна, вчитель початкових класів. Комунальний заклад «Хашуватський ліцей» Гайворонської міської ради Голованівського району Кіровоградської області.

Охременко Катерина Олександрівна, вчитель біології. Приватне підприємство – приватний заклад освіти «МудрАнгелики», м. Чернігів.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ЗАХИСТ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Всеукраїнської науково-практичної
конференції, присвяченої 105-й річниці
від дня народження Василя Сухомлинського
5 травня 2023 року**

Укладач –

Жосан Олександр Едуардович,
завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук.

Редактор – Плащевська Надія Василівна.

Підписано до друку06.2023.
Формат 60x90¹/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк офсет. Умов. друк. арк.
Обл.-вид. арк. Зам. №

Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем».
Вул. Т. Шевченка, 25, м. Кіровоград, 25006.
Тел. 050 692 29 40.

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4470 від 17.01.2013*